

SUROGAT režiser i gl. crtač d. vukotić

„Evo, crtani film je stekao ne samo pravo građanstva, nego i pravo da se nazovi osmom umjetnošću koja se rađa“ — pisao je 1938. godine poznati francuski filmski teoretičar Lo Duka, povodom prikazivanja prvog Diznjevog cijelovečernjeg crtanog filma „Snežana i sedam patuljaka“. Ova tvrdnja možda u ono vrijeme smatrala i suviše prevoљnom, danas u punom razvoju individualnog crtanih filmova ne izgleda više tako neuvjerljiva. No prije nego što se upustimo u kratku analizu specifičnosti i estetskih karakteristika ovog medija, podsjetimo se važnijih istorijskih etapa iz razvoja umjetnosti živih crteža.

Kad god se spomene crtani film, većina nas automatski veže ovaj pojam uz ime Volta Diznija, genijalnog umjetnika zabavljajuća, koji je najviše doprinio afirmaciji ove umjetnosti. Prilikom neopravdano zaboravljanja na francuzu, Emil Kola, velikog i istinskog pionira kojemu crtani film duguje preko krovke svoga djetinjstva, negdje u 1905. godini. Spomenuo sam djetinjstvo, ali ne i rođenje, i pokušamo li se u istraživanju ovog vratači unatrag, put će nas dovesti do raznovrsnih „čarobnih“ skop-mašinerija i novotarija naučnika XIX. veka. Pomoći ovih priznatih i nepriznatih izuma, serije starih crteža izrađenih na papirnatim vrpčama spašane su u iluziju pokreta pomoći brzog i ujednačenog ručnog rotiranja. U ovom možemo tako prepoznati elemente budućeg crtanog filma. Ovdje svakako treba napomenuti, da u vrijeme dok su ovih pojednostavljenih komičnih crteži svojim nestvremenim pokretima zabavljali i uveseljavali djece i odrasle, filmska vrpca i filmska kamera čekale su svoju promalažice. Ako u istraživanju krenemo dalje, put će nas dovesti do treperave igre kineskih sijena, umjetnosti koja oslanjajući se na drevnu tradiciju, još i danas njeguje. Skakavajuća igra ovih silueta koje se kreću u carstvu mašte, gde obavezno čuda nisu čudna, opet nas pomalo podseća na crtani film.

Pozorište sjeća ne ostaje poslijednja stanica našeg vraćanja, čija neprekinuta nit nas vodi i do egipatskih frizova sa ukleštanim crtežima i grafičkim simbolima spezazumičavanja. Serije ovih crteža u nizu, vizuelno opisuju neke epizode iz života i rada starih Egipćana. Pojedini pokreti i akcije ilustrirani su nizom crteža koji se međusobno razlikuju samo za neznačiti dio pokreta, i ovde je njihova funkcija skoro potpuno potovjetna funkcija ključnih crteža ili ekstremna crtanih filmova. Grafički simboli i znaci sporazumičavanja na ovim staroegipatskim spomenicima nisu da-

leko od specifične, i danas u potpunosti prihvaćene, frazeologije savremenog crtanog filma. I na kraju, dolazimo do predistorijskih crteža, ugrevnih, sačuvanih na zidovima špilja. Na njima jasno uočavamo pokušaj rasčrtljivanja vidjelog pokreta u već broj crteža, podsvjesni pokušaj nekog našeg dalekog prepratke da što vjerno likovno fiksira kretanje, da načrta objektu zajednici sa dijelom vremena i prostora.

Pa gdje su sada počeci oživljavanja crteža? Vjerovatno baš na tom špiljskom crtežu divljeve prva se većim brojem nogu u pozicijama trčanja. Kretnju odavde, počeo se stvarati likovni način prenosnog saopštavanja i kroz crteža koji sami pojedinačno ne čine logičnu cjelinu, već im je smisao u skupnom redoslijedu. Na ovom se dočinje bazirao i razvijao američki strip, naročito komični strip, koji u neku ruku postaje skola za buduće kadrove američkog crtanog filma. No dok se u ovoj zemlji eksperimentiše s kombiniranim oživljavanjem crteža putem filmskih tehničkih trikovaca, uz stalno nastojanje da se prisustvom crteža i pravda pokretanje crteža, francuski karikaturista Emil Kol realizira u punom smislu riječi, čisti crtani film dajući svojim crtežima život na ekranu, kao stvarnim i samostalnim aktterima u njihovom vlastitom svijetu. Emil Kol stvara prve građane jednog novootkrivenog načina svijeta u kojem vladak zakon pune ravnnovrsnosti stvaranog i nestvarnog, svijeta koji u riječi „nemoguće“ nalazi izvor svojih najbrilliantnijih inspiracija.

Veliki broj crtanih junaka iz humorističkih stripova sa oduševljenjem je prihvatio senzaciju i fenomen novog i prešao na film koji će im pružiti novu dimenziju, pokret. Sa sobom su donijeli svoje priče, krateke i naivne burleske i komične situacije gradeće na apsurdu. Djeca su svoje jake iz stripova prepoznala u zaigranom kino dvoranama, prihvatali su ih i odrasli. Početnički nespretno teturanje prvih crtanih filmskih zvijezda, koji su se obilato služile čarobnim rekvizitim i hokus-pokus formulama, pokretno je maštu gledaoca uvedeće ga u svijet jedne druge stvarnosti. Praiskonskog ljudskog težnji da negiranjem svih fizičkih zakona ostvari nemoguće, crtani film izlazi u susret donoseći svoj svijet u kojem se granice stvaralaštva poklapaju sa granicama mašta. Zahvaljujući ovome, crtani filmu je osigurana zaštita i omogućen opsta-

nak u jakoj konkurenčiji snimanjih filmova, no čvrsto uvjerenje tadašnjih producenata, da je ovaj filmski žanr upućen jedino na kratkemu komičnu fabulu koja ne iziskuje napor razmišljanja, učinilo je crtani film već u početku njezinih razvoja bioskopskom predigrom. Njegov zadatok je bio da nasmeje publiku, što više i što eksplozivnije, a kako i na kojiči bilo je sasvim sveđeno. Dozvoljena pauza između gugova stvara i potrebljenje vremena za predbah između dva smjeha, to je bio zakon poslovog interesa. Producija je bila potpuno ravnodušna prema potencijalnim umjetničkim kvalitetima i nastavljajućim mogućnostima ovog medija i orijentirala se isključivo na eksploataciju zlatnog rudnika. Najpopularnija porodica na svijetu postaje američka porodica miša koja u umjetnosti animiranog crteža otopljuje diktatorskih vlada. Obrnute uspješno, občevajućom perspektivom Volt Dizni sa članovima svoga studija pristupa realizaciji cijeločeverne crtežanog filma i nakon trogodišnjeg studijskog rada pružajući je bioskopskoj publici cijelog svijeta „Snežana“, film koji se i danas ubraja među najveće ostvarenja ovog modernog žanra.

Njegov studio postaje prva tvornica crtanog filma u svijetu, i pojam koji sve tadašnje procente crtanih filmova baca u zasjenjak. Ime Dizni zapravo postaje sinonim za više od hiljadu latenteriranih crteža umjetnika koji anonimno stvaraju u studiju o-premijenom najmodernijim tehničkim sredstvima. U interesantnog industrijskog sistema proizvodnje uglašena je svaka umjetnička individualnost i stvorjen je obrazac bez ikakve mogućnosti odstupanja. No, kolikogod to bila kritička konstatacija ne smjemo zaboraviti da je Dizni kroz dugi niz godina bio i jedini filmski stvaralač kojemu je uspijelo neoborivo stvoriti svjetski filmsku produkciju do slijedno vjernu odredenim konceptcima. Diznjeva galerija antropomorfnih junaka, psihološki vanredno iznajmljivanih, postaje nezamjenjiva. Kroz svjet metafora i poetskih simbola kreću se ovi likovi završavajući svaku svoju avanturu moralnom poenom. Dizni razvija i obrađuje američki mit o superadaptaciji po kome svatko može uspijeti u životu, ili, bolje rečeno, mora uspijeti kako bi vjerovatno manifestirao svoj patriotskog. Ova produkcija ima je istaćeno čulo za zahtjev i potrebe široke publike i proizvodila je što je traženo. Diznjevi zabavni i čarobni svijet, pun dražesti i šarmira, svatko je mogao privatiti bez ikakvog napora i razmišljanja. Ovaj svijet usavr-

šen je do maksimuma. Velika tvornica mašta maštala je samo na jedan način, čvrsto se vezujući za područje basne i bajke, burleske, za vilinski stvaralački princeva i princve. Izmijeniti ovo, unošenjem neispitanih sadržaja i komercijalno nepodesnih likovnih novitetata, to je sa poslovne strane vrlo riskantno i umjetničko ponavljanje izgleda je manje opasno. Usavršenja je tehnika animiranog crteža kojom se imitira realni pokret za savršenu, no na račun ovog je crtani filmu počinje da gubi od svoje specifičnosti i dolazi do apsurda. Novija Diznjeva crtanja filmska produkcija sve više počinje da liči na savršene klasike filmova, i podsetimo se da je u svojim potecima crtani film uspio da se odupre jakoj konkurenčiji snimanih filmova zadržavajući samu specifičnost svoga izraza.

Na metod „realistične“ animacije nadovezuje se nova zabilježa. Konstruisane su prezentacije multijunk kamere pomoći kojim se postiže iluzija treće dimenzije u svrhu što vjernijeg imitiranja realnosti u crtanim filmu, realnosti koju snimajući film daleko vjernije registrira. Sva ova i njima slična nastojanja u sustini su spuštači crtani film i njegove specifične izražajne mogućnosti pretvarajući ga u stilizirani i žanri refleks realnog. Za razliku od snimanog filma, koji na manje ili više uspiješan način registrira stvarnost metodom odabiranja ili organiziranja, crtani film je umjetnost potpune kreativnosti jer polazi od starne nule, lista bijelog crtačeg papira. Potezom olovke autori stvara svoje imaginacije, neuslovljeno i nesuputno objektivnom realnošću. I dok snimani film nastaje na osnovu mehaničke analize pri kojoj su fotografski registrirani do gadajući preciziranjem obnavljajući na ekranu, crtani film stvara dogadjaje koji se po prvi put javljaju na ekranu. Crtani film otvara i kreira novi pokret, pokret koji objektivno ne postoji. Ignoriranjem ovoga, ili možda zaboravljajući na ovo, klasni crtani film došao je u čor sokač. Ovome uveliko doprinosi i njegova barokna grafička forma koja je zaostala za razvojem likovne umjetnosti u svijetu, a zatvoreno tematsko područje nije više moglo da odgovori potrebama savremenog čovjeka. Tradicionalni crtani film postavlja stereotip i vremenski prevaziđen izgubilo je bitku i na ekonomskom polju. Monopolistički položaj je nepovratno izgubljen i na sceni su stupile male nacionalne produkcije. Naglo se povećao broj nacija koje proširuju svoju film-

stvo i slobodni ponašaj

dušan vukotić

13 plestloq b-7449701 JEDNA DRUGA STVARNOST

ce

sku proizvodnju sa žanrom crtanih filmova, a stvaralačka individualnost, nekada nepoželjna, sada preuzima vodeću ulogu.

Savremeni crtani film odbacio je sve sputavajuće formule i kanone stare škole. Vitičasti crteži tridesetih godina zamijenjeni su daleko funkcionalnijom savremennom grafikom i elementima modernog slikarstva. Nova likovna rješenja povukla su za sobom animaciju oslobađajući je realističkog tretmana. Pokret više nije baziran na realističkom anatomskom gibanju, načrtani likovi dobili su adekvatne im na crta i pokrete. Ovim je izražajnost crtanih aktera postala ekspresivnija i stilski čišća. Otkrivanjem novih puteva u animaciji postepeno su počela da se ruše ustaljena pravila filmske interpunkcije koju je klasični crtani film uglavnom preuzeo od snimanog filma, i novu rješenja obogaćujući filmski izraz živih crteža. Sadržajno područje neograničeno se proširilo i savremeni crtani film uvjерljivo nam je pokazao da se pored specifičnog načina tretiranja satire, pedagoške obrade dječjeg filma, može podići i da plemenite socijalne patetike, da može svojim obogaćenim izrazom sugestivno i angažirano progovoriti o svakodnevnim problemima savremenog čovjeka. Funkcionalnom simplifikacijom, sintetizirajući bit, crtani film se danas razvija u pravcu ostvarivanja i dogradivanja svoje najveće vrijednosti univerzalne čitljivosti.

Renesansa crtanih filmova u svijetu, kojoj je neumunjivo doprinjela i „Zagrebačka škola crtanih filmova“, otvorila je ovaj umjetnosti jedan novi put na kojem crtani film pronalazi i obogaćuje svoje izražajne mogućnosti i brijeći jezikom područja predstavlja važan doprinos svjetskoj kulturi.

